

Alina Duduciuc
Loredana Ivan
Septimiu Chelcea

Psihologie socială

Studiul interacțiunilor umane

Redactor: Lucian Pricop
Tehnoredactor: Olga Machin
Coperta: Cristian Lupeanu
Imagine copertă: Tiberiu Chelcea, *The Invasion of outer-space mice* (2010)

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Comunicare.ro, 2013

Reproducerea integrală sau parțială a textului sau a imaginilor din această carte prin orice mijloace, electronice sau mecanice, inclusiv fotocopiere, este permisă numai cu acordul scris al Editurii Comunicare.ro sau al autorilor.

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: 021 313 58 95
E-mail: difuzare@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DUDUCIUC, ALINA

Psihologie socială. Studiul interacțiunilor umane / Alina Duduciuc, Loredana Ivan,
Septimiu Chelcea. – București: Comunicare.ro, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-973-711-455-6

I. Ivan, Loredana
II. Chelcea, Septimiu

316.6

Cuprins

Cuvânt înainte / 9

CAPITOLUL 1. **Psihologia socială – domeniu de studiu interdisciplinar** / 13

Definiții ale psihologiei sociale / 16

Psihologia socială azi / 24

Psihologia socială aplicată / 29

„Globalizarea psihologiei sociale” *versus* „Psihologia socială globală” / 31

Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 36

Bibliografie orientativă / 37

CAPITOLUL 2. **Comportamentul colectiv** / 39

Ce este comportamentul colectiv? / 39

Dimensiunile comportamentului colectiv / 40

Procesele psihosociale ale comportamentului colectiv / 41

Psihosociologia mulțimilor / 45

Cauzele comportamentelor colective / 46

Teorii despre dinamica mulțimilor / 48

Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 50

Bibliografie orientativă / 51

CAPITOLUL 3. **Zvonurile și rezistența la zvonuri** / 53

Elemente de teorie a zvonurilor / 53

Paradigma psihologică / 54

Paradigma sociologică / 56

Tipuri de zvonuri și controlul zvonurilor / 57

Zvonurile din *decembrie '89* / 59

„Șoaptele” de altădată / 66

Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 69

Bibliografie orientativă / 69

CAPITOLUL 4. **Memoria socială** / 71

Memoria – un proces psihic încă neelucidat științific / 71

Ce este memoria socială? / 73

Organizarea și reorganizarea socială a memoriei / 77

Reorganizarea memoriei sociale în tranziția postcomunistă din România / 79

Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 89

Bibliografie orientativă / 89

CAPITOLUL 5. Comunicarea interpersonală: autodezvăluirea și consolarea / 91

Precizări terminologice / 92

Psihosociologia comunicării: repere istorice / 93

Teoriile comunicării interpersonale / 98

Autodezvăluirea / 102

Comunicarea de susținere. Consolarea / 110

Modelul comportamentului interpersonal / 117

Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 118

Bibliografie orientativă / 119

CAPITOLUL 6. Grupurile sociale / 121

Ce este un grup social? / 121

Natura grupurilor / 123

Tipuri de grupuri sociale / 124

Structura și funcțiile grupurilor / 129

Gândirea de grup / 132

Leadershipul în grupurile mici / 135

Liderii în cadrul grupurilor / 136

Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 143

Bibliografie orientativă / 143

CAPITOLUL 7. Comportamentul agresiv / 145

Ce este comportamentul agresiv? / 145

Tipuri de comportamente agresive / 147

Teorii despre comportamentul agresiv / 148

Teorii biologice / 148

Teorii etologice / 150

Teorii psihologice / 151

Teorii socio-culturale / 152

Modelul general al comportamentului agresiv / 154

Intrări (inputs) / 155

Rutele (routes) / 157

Rezultatele (outcomes) / 158

Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 159

Bibliografie orientativă / 159

CAPITOLUL 8. Comportamentul prosocial / 161

Ce este comportamentul prosocial? / 162

Teorii explicative ale comportamentului prosocial / 164

Teorii sociologice / 164

Teorii psihologice / 166

Teorii biologice / 171

Emergența comportamentului prosocial / 172

Spre o teorie integralistă a comportamentului prosocial / 174
Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 177
Bibliografie orientativă / 177

CAPITOLUL 9. Atracția interpersonală: afilierea, iubirea și gelozia / 179

Afilieră / 179
Iubirea / 182
Teorii explicative ale iubirii / 186
Gelozia / 187
Proximitate și atracție interpersonală / 188
Caracteristicile individuale – determinanți ai atracției interpersonale / 192
Similaritatea și atracția interpersonală / 195
Complementaritatea și atracția interpersonală / 198
Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 201
Bibliografie orientativă / 201

CAPITOLUL 10. Influența socială / 203

Normalizarea sau formarea normelor de grup / 204
Conformarea / 205
Obediența / 208
Manipularea / 211
Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 214
Bibliografie orientativă / 214

CAPITOLUL 11. Cognația socială / 215

Cognația socială: cunoașterea științifică a cunoașterii comune / 215
Rolul central al schemelor mentale în domeniul cognației sociale / 217
Percepția socială: formarea primelor impresii / 227
Teoriile atribuirii. Erori de atribuire / 230
Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 238
Bibliografie orientativă / 238

CAPITOLUL 12. Atitudinile și schimbarea atitudinilor / 239

Ce sunt atitudinile? / 239
Elementele componente ale atitudinilor / 242
Structura verticală și orizontală a atitudinilor / 244
Funcțiile atitudinilor / 245
Prezic atitudinile comportamentele? / 246
Schimbarea atitudinilor / 249
Efectul de ațipire / 259
Teoria disonanței cognitive / 267
Întrebări recapitulative și teme de reflecție / 273
Bibliografie orientativă / 274

CAPITOLUL 13. Stereotipuri, prejudecăți, discriminare socială / 275

Repere conceptuale și metodologice / 275
Originea termenului de „stereotip” / 277

Cum apar stereotipurile? /	278
Prejudecățile /	283
Discriminarea /	287
Controlul stereotipurilor și combaterea discriminării /	289
Întrebări recapitulative și teme de reflecție /	291
Bibliografie orientativă /	292

CAPITOLUL 14. Selful. Cu referire la selful românesc / 293

Ce se înțelege prin termenul de „self”?	293
Din istoricul concepțiilor despre self	294
Dezvoltări ale teoriei despre self	297
Reprezentarea mintală a selfului	297
Verificarea „efectului Muhammad Ali” în România	299
Caracter național, naționalism și patriotism	306
Întrebări recapitulative și teme de reflecție	310
Bibliografie orientativă	310

Bibliografie / 311

Capitolul 1

Psihologia socială – domeniu de studiu interdisciplinar

Septimiu Chelcea

De-a lungul timpului, psihologia socială (psihosociologia) a fost diferit definită. La începutul secolului XX, Floyd H. Allport (1890–1978), autorul primului tratat de psihologie socială bazat, în principal, pe rezultatele studiilor experimentale, considera că „psihologia socială studiază comportamentul social și conștiința socială a indivizilor” (Allport, 1922, p. 12). Obiectul de studiu al psihologiei sociale, după Floyd H. Allport, ar fi „studiul relațiilor reale sau imaginare dintre persoane într-un context social dat, în măsura în care acestea afectează persoanele implicate în respectiva situație” (*Ibidem*). La jumătatea secolului trecut, Theodore M. Newcomb (1903–1984) definea psihologia socială ca fiind „studiul interacțiunii indivizilor umani”, concentrându-se asupra „modului în care funcțiile organismului uman se modifică datorită faptului că oamenii sunt membri ai societății” (Newcomb, 1950, p. 28). După mai bine de trei decenii, Serge Moscovici, întrebându-se „Ce este psihologia socială?”, dădea următorul răspuns: „Psihologia socială este știința conflictului între individ și societate” (Moscovici, 1984/2010, p. 6). Este știința „fenomenelor ideologice (cogniții și reprezentări sociale) și a fenomenelor de comunicare” la diferite niveluri: interindividual, intragrupal și intergrupal“ (*Idem*, p. 7). Cecilia Ridgeway (1997, p. 1) observa că „psihologia socială se concentrează asupra relațiilor dintre indivizi și dintre grupuri, asupra proceselor de grup și asupra structurilor ce apar din aceste interacțiuni”.

În fine, la sfârșitul secolului XX, Fathali M. Moghaddam (1998, p. 9) aprecia că psihologia socială „este studiul științific al indivizilor în context social”, ocupându-se atât de relațiile interpersonale, cât și de relațiile între grupuri, centrându-se totuși pe individ, chiar dacă studiază grupurile umane. Ea ar urma să descopere, pe de o parte, ceea ce este universal în comportamentul oamenilor (dimensiunea „etică”) și, pe de altă parte, ceea ce este specific diferitelor grupuri umane (dimensiunea „emică”). Astfel, Fathali M. Moghaddam (1998, pp. 8-12) a identificat trei norme sociale universale: încrederea interpersonală, adevărul și schimbarea rolurilor în timpul dialogului. Este de mirare că distinsul profesor de la Georgetown University nu menționează și norma reciprocității, care – după cum afirma Alvin

Gouldner (1960) – se regăsește dintotdeauna în toate societățile. Fathali M. Moghaddam a identificat, de asemenea, și o serie de similarități (comportamente, sentimente, moduri de gândire) între societăți: credința că fiecare corp uman are un *self*, oamenii evaluează lumea în care trăiesc în termenii pozitiv/negativ și caută să afle cauzele schimbărilor din mediul natural și social, în toate societățile există diferențe de status social mai mult sau mai puțin discrepante și tendința de conformare la normele sociale (prescripții comportamentale), oamenii manifestă sentimente pozitive față de cei asemănători lor și au o propensiune pentru comportamentul prosocial, în toate societățile se întâlnesc comportamente agresive fizice sau verbale, precum și grupuri sociale lideri. În toate societățile percepția in justiției generează conflicte intergrupuri; distincția dintre just și nejust influențează comportamentul.

În ceea ce privește dimensiunea emică, Fathali M. Moghaddam (1998, pp. 13-15) vorbește despre existența unui *self* vestic (SUA, Europa de Vest) diferit de selful estic (India, China, Japonia), despre tendința spre conformism a unor culturi, despre diferențele dintre societăți sau culturi în ceea ce privește alegerea partenerului/partenerii în relațiile maritale, de iubire sau prietenie, despre particularitățile comportamentului prosocial și ale socializării. În cadrul diferitelor culturi există diferențe între comportamentul social al bărbaților și femeilor, de la o societate la alta „lenea socială” (sau „frânarea socială”) are manifestări tipice, iar percepția in justiției și a inegalităților generează comportamente caracteristice fiecărei societăți. Sarcina psihologiei sociale este tocmai aceea de a formula explicații teoretice adecvate atât universalităților, cât și particularităților comportamentelor sociale.

Din șirul lung de definiții date psihologiei sociale, am reprodus doar câteva, considerând că aceste definiții sunt emblematice pentru dinamica domeniului și că ele susțin definiția pe care am propus-o și dau un temelie în plus punctului de vedere asupra psihosociologiei ca domeniu interdisciplinar de studiu, relativ autonom, în plină expansiune.

Uneori, psihologia socială este definită prin enumerarea fenomenelor care constituie obiectul ei de studiu. Cuprinsul manualelor universitare și al tratatelor cu circulație internațională apărute de-a lungul timpului exprimă foarte clar ce este și cum a evoluat psihologia socială. Dacă acceptăm că psihologia socială este domeniul de cercetare de care se ocupă psihosociologii, ajungem la o definiție descriptivă a acestui domeniu de cunoaștere. *Social Psychologists Directory* (2003) conturează destul de exact situația. Iată care este în prezent aria de preocupări ale psihosociologilor: agresivitate/violență, ajutor/comportament prosocial, atitudine,

atribuire, comportament nonverbal, comportament organizațional, comunicare, cultură/etnicitate, evoluție/genetică, gender, internet/ciberpsihologie, judecată/luarea deciziei, motivație/stabilirea scopurilor, percepția persoanei, personalitate, persuasiune/influență socială, psihologie socială aplicată, relații intergrupuri, relații intime, rezolvarea conflictelor, sănătate.

Dar psihologia socială poate fi definită nu numai după obiectul ei de studiu, ci și în funcție de modul de abordare a fenomenelor sau în funcție de ceea ce Serge Moscovici numea „viziune psihosociologică”. Psihologia socială – aprecia Serge Moscovici (1984/1990, pp. 8-10) – se distinge mai puțin prin teritoriu, cât mai ales printr-un punct de vedere specific. Spre deosebire de psihologi sau sociologi care au o grilă de lectură „binară” (de o parte „egoul”, individul, organismul și de cealaltă parte „obiectul”), psihosociologii lucrează cu o grilă „ternară”. Altfel spus, analizele psihologice și sociologice se bazează pe schema „S → R” (Stimul → Răspuns). Psihologia socială propune o grilă de lectură ternară a faptelor și relațiilor, luând în considerare subiectul individual (Ego), subiectul social (Alter) și obiectul (fizic, social, real sau imaginar) (Figura 1).

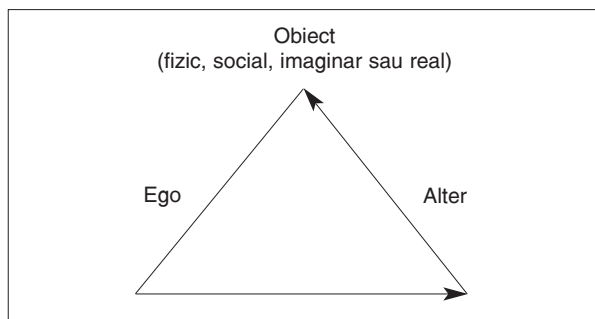

Figura 1. Schema $E \rightarrow A \rightarrow O$ (după S. Moscovici, 1984/2010, p. 10)

Această schemă poate fi gândită în mod static (co-prezență) sau dinamic (interacțiune). Spre exemplu, facilitarea socială sau frânarea socială sunt rezultatul co-prezenței, în timp ce persuasiunea presupune interacțiune.

Consider că „interacțiunea comportamentală” conferă specificitate psihosociologiei, acceptând că psihologia socială se distinge de alte științe nu atât prin obiectul ei de studiu, cât mai ales prin modul de abordare a fenomenelor de care se ocupă. Așa cum foarte inspirat spunea Martin Gold (1997), „mozaicul psihologiei sociale include piese din toate științele sociale”.

Definiții ale psihologiei sociale

Floyd H. Allport definea psihologia socială ca studiul comportamentului social și al conștiinței sociale a individului. În *Social Psychology* (1924, p. 12), Floyd H. Allport a dezvoltat următoarea definiție: „Psihologia socială este știința care studiază comportamentul individului în măsura în care comportamentul lui stimulează alți indivizi sau comportamentul lui constituie el însuși o reacție la comportamentul altora”.

În 1954, un alt psihosociolog american de referință, Gordon W. Allport (1897–1967), propune o definiție a psihologiei sociale larg acceptată și în prezent: „Cu puține excepții, psihologii sociali privesc disciplina lor drept o încercare de înțelegere și explicare a modului în care gândirea, sentimentele și comportamentul indivizilor sunt influențate de prezența actuală, imaginată sau implicită a altora” (Allport, 1954/1968, p. 3). Și în această perspectivă, nota definitorie fundamentală a psihologiei sociale o constituie influența socială. Prezența reală sau fictivă a altor persoane determină modificarea comportamentelor noastre. Chiar „prezența implicită” a altora influențează modul nostru de a reacționa și de a acționa. Termenul *implied presence* sugerează că anumite comportamente sunt realizate în baza poziției pe care indivizii o dețin în cadrul structurii sociale și în virtutea faptului că sunt membri ai unui anumit grup cultural.

Ideea că influența socială epuizează obiectul de studiu al psihologiei sociale se regăsește în lucrările multor psihosociologi contemporani. *Inter alli*, Elliot Aronson, Timothy D. Wilson și Robin M. Akert (1998, p. 6) sunt de părere că obiectul central de studiu al psihologiei sociale îl constituie influența socială, noi toți fiind influențați de alții și influențându-i în același timp. Psihologia socială „poate fi definită ca studiul științific al influenței sociale” (*Idem*, p. 26). Conform acestor psihosociologi cu mare notorietate pe plan mondial, psihologia socială se distinge de alte științe care studiază comportamentul uman în principal prin aceea că se interesează nu atât de mediul social obiectiv care influențează comportamentul, ci de influența pe care o exercită interpretarea pe care o dau oamenii caracteristicilor obiective ale environment-ului. Pe psihosociologi îi preocupă în primul rând ce percep, ce înțeleg și cum interpretează oamenii mediul social obiectiv în care își desfășoară activitatea (*Idem*, p. 7).

Fără a nega faptul că influența socială constituie nucleul central al psihologiei sociale, Craig McGarty, profesor la Australian National University, și Alexander Haslam, profesor la University of Sidney, consideră că trei ar fi domeniile de studiu ale psihologiei sociale: percepția socială, influența socială și interacțiunea socială. Cele trei domenii nu trebuie privite ca blocuri de cunoștințe separate, ci ca un singur

câmp de cercetare, între domeniile menționate existând interdependențe profunde. Termenul de „social” asociat percepției, influenței și interacțiunii semnifică:

- 1) interacțiunea dintre persoane;
- 2) societatea sau cultura în întregul lor;
- 3) grupurile umane;
- 4) problemele care afectează un mare număr de persoane;
- 5) existența a mai mult de o singură persoană
(McGarty, Haslam, 1997, p. 7).

Diferitele definiții ale psihosociologiei exprimă preferința specialiștilor pentru o accepție sau alta a termenului de „social”. De exemplu, când se afirmă că psihologia socială este știința minții și societății sau „studiul comportamentului uman în context social” (Michener *et al.*, 1986, p. 5), se are în vedere cel de-al doilea sens al termenului de „social”; când psihologia socială este definită ca știința a rezolvării problemelor sociale, predominant este cel de-al patrulea înțeles.

Ar fi de observat că psihologia socială nu abordează doar problemele generate de existența a mai mult de o singură persoană – așa cum se va vedea când vom discuta nivelurile de analiză ale domeniului.

Fathali M. Moghaddam (1998, p. 3), psihosociolog de origine indiană, profesor la Georgetown University (SUA), apreciază că psihologia socială este „studiul științific al indivizilor în contexte sociale. Ea studiază atât relațiile interpersonale, cât și relațiile intergrupale. Se centrează pe individ, chiar dacă studiază grupurile umane” (Moghaddam, 1998, p. 3). Această definiție are, desigur, valabilitate când este vorba despre psihologia socială psihologică. În stadiul actual de evoluție, așa cum se va vedea, alături de psihologia socială psihologică există și o psihologie socială sociologică, ce pune accentul pe contextul social, nu pe individ. În perspectiva psihologiei sociale sociologice, interesează modul în care oamenii creează și definesc experiența lor socială, instituțiile sociale, care odată cristalizate structurează experiența lor socială. În această perspectivă, psihologia socială este „studiul interfeței dintre viața indivizilor și structura socială sau între biografie și societate” (Lindesmith, Strauss, Denzin, 1988/1991, p. 2).

Psihologia socială – consideră autorii anterior citați – pune două întrebări fundamentale: cum creează oamenii ordinea socială și cum le influențează ordinea socială, creată de ei, comportamentul în viața de zi cu zi. Cele două întrebări fundamentale produc patru probleme sociale pe care psihologia socială trebuie să le aibă în atenție:

- 1) stabilitatea și schimbarea în comportamentele umane;
- 2) emergența noilor forme și *pattern*-uri ale interacțiunii în viața cotidiană;